

Цінність практичного психолога

Будь-яке експериментальне дослідження починається з пошуку відповіді на запитання: «Навіщо?» та «Для чого це потрібно?» Відповідь на ці питання буде визначати мету дослідження. Її ми можемо сформулювати так:

- діагностувати емоційно-психологічний стан сучасних студентів;
- визначити необхідність, нагальність потреби психологічної допомоги для сучасної молоді;
- діагностувати ступінь усвідомленості майбутніми практичними психологами специфіки своїх професійних обов'язків;
- визначити особистісні якості майбутнього практичного психолога та сучасного студента.

Передумовою для проведення даного дослідження стала досить негативна оцінка міською владою ефективності роботи служби практичних психологів, а також стаття Р.Барашева «Психологічна порнографія. Вітчизняний та зарубіжний досвід», надрукована у січні 2011 року в поважній вітчизняній газеті «2000» [1]. Дивує вибір назви для журналістського дослідження – порнографія. За визначенням «Новітнього словника іноземних слів та виразів», порнографія – натуралістичний опис статевого життя у літературі, показ її засобами образотворчого мистецтва або опис побуту повій»[5,649]. Важко зв'язати назву (навіть глибоко вдивившись у її метафоричність) з викладеним у статті матеріалом. Вдаліше, на наш погляд, було б назвати її «Психологічна імпотенція».

Слід зазначити, що автор подає свій матеріал не на побутовому рівні, а на підставі огляду останніх публікацій (2009-2010 рр.) у провідному фаховому виданні Інституту психології ім. Г.С.Костюка «Проблеми сучасної психології» та піддає сумніву необхідність розростання інституту практичної психології.

«Більшість авторів збірників можна назвати літописцями занепаду, який переживає наше суспільство, представники якого знаходяться у «дестабілізованому психічному стані», з відповідними «невротизаціями», «соціальними девіаціями», «метафізичним відчаєм», «екзистенціальним вакуумом» [1]. Допомогти суспільству здолати стресогенні впливи, за визначенням автора, потрібні практичні психологи, які не здатні до конкретної психологічної допомоги, а можуть лише констатувати наявність проблеми.

Відповідно відразу ж виникає питання, а чи потрібні практичні психологи взагалі, зокрема, для сучасної молоді.

Після ознайомлення зі статтею, нами було розроблено 2 варіанти питальника, за допомогою якого було зібрана інформація серед студентів Криворізького педагогічного університету. Загальна вибірка склала 156 досліджуваних. Серед них:

- студентів II курсу факультету іноземної філології - 54 особи;
- студентів II курсу природничого факультету - 22 особи;

• студентів I, II, IV педагогічного факультету (майбутні практичні психологи) – 80 осіб.

Питання розроблялися з урахуванням дискусійних (на наш погляд) положень статті журналіста та класифікувалися за вимогами до розробки питальників І.М.Галяна, А.М.Руденка [3].

Без будь-яких посилань на джерела Р.Барашев зазначає: «Психологи стверджують, що всі люди, без виключення реагують на виклики критичних ситуацій у соціумі та розподіляються на чотири категорії: апатичні, дисоціальні, негативіські, магичні». Як відомо, створення психологічних типологій дозволяє орієнтуватися у багатовимірному просторі якостей будь-якої людини. Не зважаючи на деяку абстрактність, класифікації дозволяють узагальнено уявити різноманітні характери та способи поведінки людини[6].

Плануючи перше запитання за змістом, ми прагнули з'ясувати суб'єктивні, життєві позиції думки, мотиви поведінки досліджуваних, їх ставлення до ситуації, при якій може бути потрібна допомога фахівця-психолога. Формулюючи перше питання, ми сподівалися одержати безпосередню і чесну відповідь. Щоб запобігти соціальній бажаності у відповідях, ми використали непрямую форму питання та анонімність.

Психологи вважають, що у критичних ситуаціях всі люди поділяються на 4 типи. Як Ви вважаєте, до якого типу відноситеся Ви?

Серед 156 опитуваних визначилося:

- 24,6% віднесли себе до *апатичного* типу (за Р.Барашевим – 40%). Тобто досліджувані визначили, що криза ідентичності у них проявляється тривожно-депресивними розладами, втратою життєвих перспектив, зниженням самооцінки, цілеспрямованості, зануренням у світ своїх переживань, пасивним очікуванням вирішення своїх проблем. Такий тип сприяє розвитку соціально-побутової та професійної дезадаптації.

- 27,1% належить до *дисоціального* або *агресивно-деструктивного* типу (у статті – 12%). У таких людей переважає афект злоби, тенденція до руйнівної поведінки, безкомпромісних думок. Мислення іноді набуває параноїдального характеру. Вони легко підпадають під вплив лідерів, можуть бути могутнім індуктором у натовпі. Часто стають учасниками протестувальних акцій, надаючи їм агресивно-деструктивний характер.

- 37,6% віднесли себе до «*негативістів*» або *пасивно-агресивного* варіанту (у статті - 27%). Такі люди панічно бояться всього нового, песимістично сприймають всі новації, постійно відчують незадоволення, при цьому нічого не роблять для зміни ситуації. Їх протести полягають у постійному невдоволенні.

- 10% - *магічний* варіант (у статті - 21%), досліджувані які проявляють підвищений інтерес до метафізичних проблем, до всього ірраціонального, астрології, екстрасенсів, колдунів. Магічний стиль мислення має характер захисного психологічного механізму та знижує рівень тривоги, напруги.

Слід зазначили, що тільки 4 досліджуваних (2%) не змогли визначитися з типологією, зазначивши, що у будь-якій ситуації вони не втрачають оптимізму, активно шукають вихід.

Отримані дані дають нам можливість переконалися у тому, що у будь-якій мірі практична психологічна допомога потрібна 98% респондентів (як студентам факультету іноземної психології так і самим психологам).

Для студентів непсихологічних спеціальностей ми задали питання-фільтр (за І.Галяном): «Чи потрібні, як Ви вважаєте практичні психологи?»

Відповіді розподілилися таким чином:

- ТАК, потрібні – 89,5%;
- НІ, не потрібні – 14,5%.

Відповідно була зібрана інформація, з якими проблемами респондент звернувся б до практичного психолога.

Названі проблеми можна умовно розділити на три категорії за ступенем значущості:

- особистісні проблеми (адекватність самооцінки, рівня домагань, впевненість у собі, роздвоєння особистості, відсутність відповідальності);
- проблеми емоційної сфери (зниження життєвого тону, фобії, апатія, ревності, депресія);
- проблеми міжособистісних стосунків (з колективом, батьками, коханими).

Отримавши досить велику кількість інформації щодо наявності проблем у сучасних студентів ми діагностували рівень їх емоційного стану та психічної стійкості.

Емоційний стан у 23,3 % - позитивний, у 45,6% - невизначений, у 31% - негативний.

Психічна стійкість: у 16,5% висока, у 77,1% - середня, у 6,2% - низька.

Тобто, певним чином більшість опитаних може звернутися до практичного психолога для стабілізації емоційного стану та набуття навичок вирішення психічних проблем.

Наступні питання стосувалися тільки практичних психологів та передбачали визначити їх точку зору на перспективи своєї майбутньої діяльності.

Як Ви вважаєте, чи є у практичної психології перспективи для існування на Україні?

- ТАК, Є – 86,2%;
- НІ, НЕМАЄ – 13,7%.

Як Ви вважаєте, чи є у практичної психології перспективи для існування у Кривому Розі?

- ТАК, Є – 37,2%;
- НІ, НЕМАЄ – 62,7%.

Остання цифра насторожує, але не дивує. За результатами бесід з працівниками навчально-виховних закладів, практичними психологами шкіл, підприємств міста визначено: у Кривому Розі існування таких фахівців є

скоріше «даниною моді» ніж потребою. На жаль, такий фахівець багатьма працівниками вважається «неробою» та активно залучається адміністрацією до прибирань території, незапланованих бесід з порушниками, чергування, заміни уроків тощо.

Наступним питанням для майбутніх психологів було:

У чому полягає цінність практичної психології? Формулюючи таке суб'єктивне запитання ми ставили за мету визначити обізнаність психологів щодо власних професійних функцій, ознайомитися з їх відношенням до майбутньої діяльності.

На жаль, незважаючи на те, що студенти прослухали спецкурс «Вступ до спеціальності «психологія», їх відповіді рясніють такими визначеннями: «допомогти людям вийти з критичної ситуації», «особливим способом «вилікувати» від депресії», «допомогти у внутрішніх переживаннях», «дати орієнтири та показати різноманітні варіанти рішення та наслідків проблеми», «допомогти знайти себе», «допомогти у пошуці «логарифмів» виходу з проблеми», «допомогти відкрити очі, признатися самому собі у всій правді», «подивитися на життя з позитивної сторони», «розібратися у собі, визначити глибину душі», «удосконалити знання про людину» тощо. При уточнюючій бесіді «які особливі способи лікування від депресії ви маєте на увазі», чіткої відповіді не отримали. А у вищезгаданій статті Р.Барашева зазначається «цінність практичної психології занадто перебільшена. У державі, де поглиблюються негативні соціальні процеси, потреба у психологах знижується: тримати спеціаліста «для плачу у жилетку» – це розкіш». Тобто цінність практичної психології саме у практичній допомозі людям, яку не змогли визначити майбутні фахівці.

Таке декілька поверхневе знання основних функціональних обов'язків майбутньої професії пояснюється як недосконалим читанням відповідного курсу у виші, так і відсутністю у майбутніх психологів досвіду, знань щодо визначення значущості професії через чітке формулювання її специфіки. Крім того, за даними Л.Регуш, професійна ідентичність не сформована навіть у випускників педагогічних вузів, що є слідством недосконалості системи освіти або небажанням працювати за спеціальністю [8,215].

Як зазначає В.М.Дружинін, психологічна наука у 80-х роках ХХ століття нагадувала перевернуту піраміду, яка стоїть на своїй вершині. Більшість психологів займалися дослідницькою та викладацькою роботою, менша – прикладними розробками, зовсім мала кількість - прикладними розробками, практично ніхто не надавав консультативної та психодіагностичної допомоги. Зараз консультативні послуги надаються, але системності у психокорекційній, психотерапевтичній роботі не спостерігається. Не приділяється увага проблемі психологічного розвантаження [7]!

Для визначення надійності отриманої інформації для майбутніх практичних психологів було сформульовано контрольне запитання.

З якими проблемами звернуться до практичного психолога сьогодні?

Отримані відповіді дають можливість систематизувати їх таким чином та переконатися, що відсутність досвіду роботи, початок навчання у виші впливає на досить «вузьке» бачення проблеми.

1. Інтимно-особистісні проблеми.
2. Проблеми міжособистісного спілкування.
3. Порушення у емоційній сфері (душевні проблеми, неврози, апатія, депресія).

Поставлена мета викликала інтерес до проблем, які існують у сучасного студента, тому наступне запитання було для всіх учасників опитування.

Які психологічні проблеми у сучасних студентів?

В першу чергу такими проблемами виявилися – непсихологічні, а побутові, які викликають емоційну нестійкість: невизначеність у майбутньому (21,7% респондентів). При тому, слід зазначити, що про безперспективність працевлаштування, неможливість отримати житло написали не тільки студенти четвертого курсу, а й студенти другого.

На другому місці - проблеми фінансово-матеріальні: мала стипендія, дорожня література, дорожня життя (19,3%).

Проблеми міжособистісних стосунків у системі «викладач-студент», «студент-студент» (17,2%) насторожують великою кількістю згадувань на неповажне ставлення викладачів, на їх низьку кваліфікацію, відсутність у лекторів практичного досвіду роботи, а також нездатністю досліджуваного порозумітися з одногрупниками, поява «зірковості» у деяких студентів.

Проблеми втоми, недосипання, перевантаженості навчальними завданнями, відсутністю часу на відпочинок бентежать 16,2% студентів.

Отримані дані дещо не співпадають з такими, що надано Л.Регуш [8,206].

Так, авторка визначає наступні проблеми студентського віку: професійне самовизначення; керування, регуляція емоціями; ідентичність та змішування ролей; засвоєння нових ролей; взаємовідношення у системі «батьки-діти»; самотність; переоцінка цінностей; експериментування та ризик.

Наявність достатньої кількості проблем може спонукати молоду людину до звернення за допомогою до практичного психолога. Так 72% відповіли, що зробили б це при умові «кваліфікованості фахівця».

Цікавим, на наш погляд, є представлення у статті Р.Барашева узагальненого психологічного портрету українського студента 18-23 років, складеного на основі досліджень українських психологів у 2009-2010 та описаного у збірниках «Проблеми сучасної психології». Наявність подібного портрету у статті викликана, на наш погляд, спробою визначити, чи існують у структурі особистості сучасного студента складові, що потребують психологічної корекції.

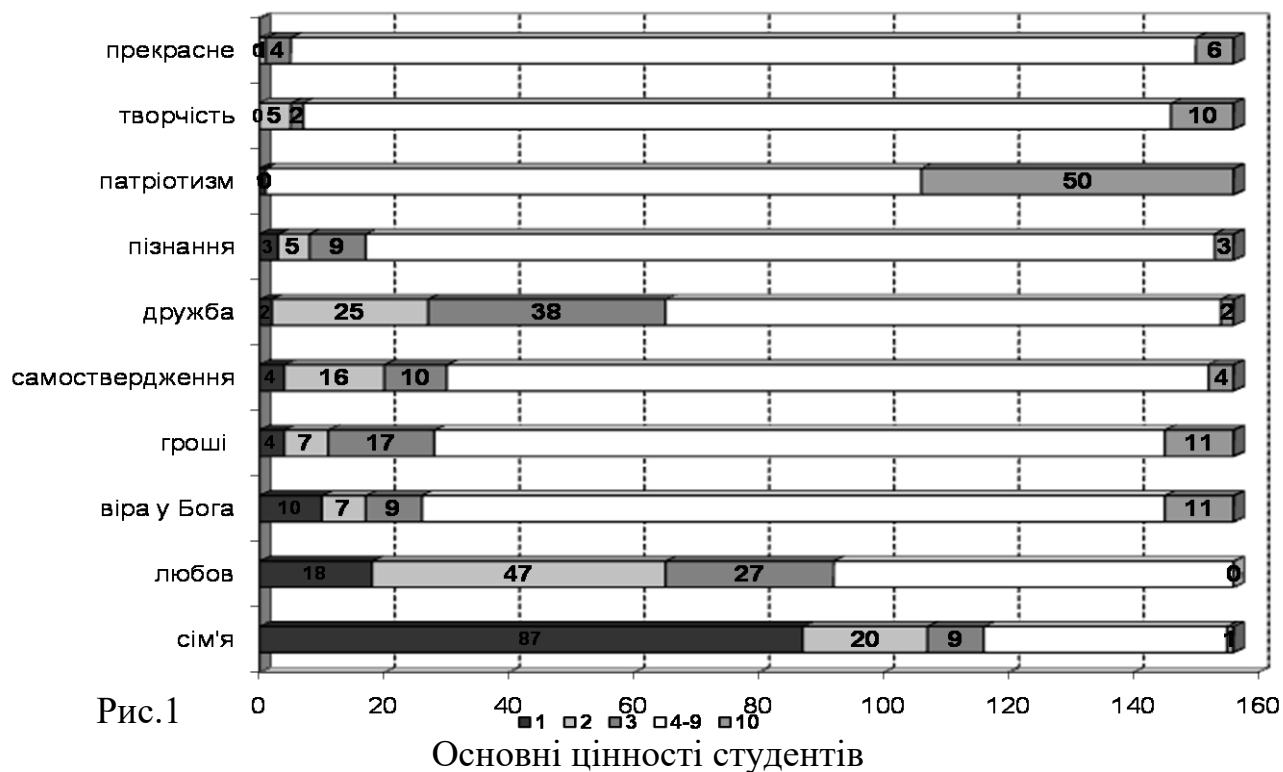
Зважаючи на це ми спробували створити портрет студента Криворізького педагогічного університету.

З цією метою ми запропонували досліджуваним відповісти на запитання

Чи готовий ти жертвувати особистісним заради суспільного, інших людей? та проранжувати основні цінності за ступенем їх важливості. Для

цього використовувалася шкальні відповіді на закриті питання: **проранжируй за ступенем значущості для тебе такі цінності:** сім'я, творчість у діяльності, гроші, любов до Батьківщини, дружба, пізнання нового, віра у Бога, насолода прекрасним, любов, потреба у самоствердженні.

Результати підраховувалися за кількістю виборів цінності, поставленої на I, II, III місця та X місці, та представлені на рис.1.

Отриману інформацію, на наш погляд, потрібно врахувати при плануванні виховної роботи зі студентами.

86,9% опитаних не готові жертвувати особистісним заради інших людей, 10% відповіли «дивлячись, у яких умовах», тільки 3% суспільне ставлять вище особистісного.

Безперечна перевага у виборі цінностей – сім'я (116 виборів), любов (89), дружба (65), потреба у самоствердженні (30), гроші (28), віра у Бога (26), пізнання нового (15), творчість у діяльності (7), насолода прекрасним (5).

Такий вибір дещо відрізняється від показників, наданих Б.Волковим (2006). Там мотив самоствердження є провідним у 47% студентів, вузькоособистісні цінності (гроші, сім'я) у 35%, патріотичні мотиви – у 25%, пізнавальні – у 9% [2,170].

Тривожним є той факт, що майже 80% досліджуваних поставили «любов до Батьківщини» на 9-10 місце, тільки 1 студент визначив це цінністю №2. Можливо, це прояв кризи гратифікації (за Г.Нікіфоровим) [4], яка приводить до незадоволення (очікування незадоволення) результатами своєї діяльності, розчаруванню, фрустрації, зниженню мотивації досягнень. Причину її

виникнення слід шукати у невідповідності між вкладеними зусиллями та отриманою «винагородою» від держави. А протиріччя між особистісним вкладом та отриманою винагородою може призвести до зниження самопочуття, погіршення психічного здоров'я.

Узагальнюючи можна створити такий портрет сучасного студента: він не готовий жертвувати власними інтересами заради спільних, але відчуває гостру потребу у любові, дружбі. Це відтісняє такі цінності як гроші, пізнання нового, потребу у прекрасному. Сім'я, як теплий, привітний, безпечний притулок може забезпечити пом'якшення кризи, але основну роль все-таки повинен відігравати фахівець: теоретично підкований, практично підготовлений, високомотивований психолог.

Список використаних джерел

1. Роман Барашев. Психологическая порнография. Отечественный и зарубежный опыт. – Еженедельник «2002». - 26.01.2011.
2. Волков Б.С. Психология юности и молодости: Учебное пособие. – М.: Академический Проект: Триста, 2006. – 256с.
3. Галян І.М. Психодіагностика: Навчальний посібник /І.М.Галян. – Академвидав, 2009. – 463с.
4. Никифоров Г.С. Психология здоровья /Г.С.Никифоров. – СПб.: Питер, 2007. – 521с.
5. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Мн.: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 976с.
6. Психологические типологии: Пособие для менеджеров и практических психологов / Под ред. Ю.П.Платонова. – СПб.: Речь, 2004. – 512с.
7. Психология XXI века: Учебник для вузов / Под ред. В.Н.Дружинина. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 863с.
8. Регуш Л.А. Проблемы психического развития и их предупреждение (от рождения до пожилого возраста) / Л.А.Регуш. – СПб.: Речь, 2006. – 320с.